MALTA

QORTI CIVILI
PRIM' AWLA
(GURISDIZZJONI KOSTITUZZJONALI)

ONOR. IMHALLEF
JOSEPH R. MICALLEF

Seduta tat-30 ta' Novembru, 2006

Rikors Numru. 613/1997/1

Muscat bħala kap tal-komunjoni tal-akkwisti u b'degriet tal-10 ta' Novembru, 1998, Maria Muscat assumiet l-atti tal-kawża

vs

Benny DINGLI, l-Onorevoli Prim Ministru, u l-Avukat Ġenerali tar-Repubblika

Il-Qorti:

Rat ir-Rikors imressaq fit-23 ta' Ottubru, 1997, li bih u għar-raġunijiet hemm imfissra, talbu li din il-Qorti tiddikjara li s-sentenza mogħtija mill-Qorti tal-Appell fl-24 ta' Frar, 1997, fil-kawża fl-ismijiet "*Maria mart Michael Muscat u l-istess Michael Muscat bħala kap tal-komunjoni tal-akkwisti*

kontra Benny Dingli"[1], kisret fil-konfront tagħhom il-jedd imħares mill-ewwel artikolu tal-ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali kif imħarsa fil-Kapitolu 319 tal-Liġijiet ta' Malta (aktar 'il quddiem imsejħa "il-Konvenzjoni"), u talbu wkoll biex jingħatalhom ir-rimedju opportun, magħdud miegħu t-tħassir tal-imsemmija sentenza;

Rat it-Tweġiba mressqa mill-intimati Onorevoli Prim Ministru u l-Avukat Ġenerali tar-Repubblika fl-4 ta' Novembru, 1997, li biha laqgħu għall-azzjoni attriċi billi qalu li (a) l-Prim Ministru tħarrek għalxejn u jmissu jinħeles milli jibqa' fil-kawża; (b) din il-Qorti m'għandhiex issir qorti tat-tielet istanza li tistħarreġ kwestjonijiet li rathom u qisithom il-Qorti tal-Appell; (ċ) fil-mertu, ma jistax japplika bl-ebda mod id-dispożittiv tal-ewwel artikolu tal-ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni, għaliex fil-każ preżenti ma seħħ l-ebda teħid ta' proprjeta' imma twettaq biss kontroll fl-użu tagħha, u dan kif joħroġ ukoll minn deċiżjonijiet tal-Qorti Ewropeja dwar id-Drittijiet tal-Bniedem f'każijiet li jixbhu lil dan tal-lum; u għalhekk (d) il-Qorti għandha tiċħad it-talba tar-rikorrenti;

Rat it-Tweġiba mressqa mill-intimat Dingli fl-4 ta' Novembru, 1997, li biha laqa' għall-azzjoni attriċi billi, fl-ewwel lok, qal li kawża bħal din ma messhiex tressqet kontrih għaliex ma jeżistix rimedju għall-ksur tad-drittijiet fundamentali kontra persuna bħala ċittadin privat. Fil-mertu żied jgħid li r-rikorrenti ma ġarrbu l-ebda ksur tal-jeddijiet tagħhom fuq ġidhom, għaliex huwa jgawdi l-post biss bħala r-residenza waħdanija tiegħu b'titolu ta' kera kif imħarsa mil-liġi u r-rikorrenti għadhom sidien ta' dak il-post;

Rat il-verbali tas-smigħ ta' bejn l-4 ta' Novembru, 1997, u l-15 ta' Frar, 2002, li matulhom ir-rikorrenti kienet intrabtet li kellha tressaq nota biex tfisser aħjar x'riedet tgħid fil-paragrafu ta' qabel l-aħħar tar-rikors promotur tagħha (liema nota baqgħet qatt ma tressqet sakemm il-kawża

[1] Appell Nru. 134B/90 (Appell Ċivili Inferjuri)

kienet qegħda fl-istadju tal-ġbir tal-provi, lanqas meta r-rikorrenti bidlet l-avukat difensur tagħha għal darba darbtejn[2]);

Rat id-degriet tagħha (diversament presjeduta) tat-12 ta' Lulju, 2002[3], li bih ħatret lill-Avukat Dottor Anna Caruana bħala Assistent Ġudizzjarju sabiex tisma' l-provi;

Rat in-Nota tal-20 ta' Ġunju, 2003[4], li biha l-Onor. Imħallef Ġino Camilleri astjena milli jieħu konjizzjoni aktar tal-kawża assenjata lilu bis-saħħa tas-surroga magħmula mill-President tar-Repubblika fit-12 ta' Marzu, 2003[5], minħabba li kien jippresiedi l-Bord li Jirregola l-Kera li ta s-sentenza bejn il-partijiet fis-6 ta' Ġunju, 1995;

Rat is-surroga magħmula mill-President tar-Repubblika fil-15 ta' Lulju, 2003[6], li biha l-kawża ġiet assenjata lil din il-Qorti kif issa presjeduta;

Rat ix-xhieda mressqa mill-partijiet waqt is-seduti quddiem l-Assistent Ġudizzjarju;

Rat id-degriet tagħha tal-15 ta' Frar, 2005[7], li bih ordnat li jinżammu l-aħħar żewġ seduti għall-provi kollha li kien fadal u, wara dawk id-dati, l-Assistent Ġudizzjarju kellha tgħaddi lura l-inkartament lill-Qorti b'dak li tkun laħqet semgħet sa dak inhar;

Rat id-degriet tagħha tal-21 ta' Ġunju, 2005, li bih ordnat lill-partijiet biex iressqu s-sottomissjonijiet tagħhom permezz ta' Noti fiż-żmien lilhom mogħti;

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mir-rikorrenti fis-27 ta' Jannar, 2006[8];

---

2 Fis-sewwa jingħad li dan sar biss fil-korp tan-Nota ta' Sottomissjonijiet tal-għeluq tar-rikorrenti (paġ. 190 tal-proċess)
3 Paġ. 33 tal-proċess
4 Paġ. 78 tal-proċess
5 Paġ. 73 tal-proċess
6 Paġ. 80 tal-proċess
7 Paġ. 159 tal-proċess
8 Paġġ. 188 sa 197 tal-proċess

Rat in-Nota mressqa mir-rikorrent ukoll fis-27 ta' Jannar, 2006[9], li magħha kien hemm mehmuża kopja ta' rapport tekniku minn periti arkitetti fi proċeduri oħrajn[10] mibdija mir-rikorrenti kontra l-intimat Dingli u martu quddiem il-Bord li Jirregola l-Kera;

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mill-intimati Prim Ministru u Avukat Ġenerali fit-2 ta' Frar, 2006[11], bi tweġiba għal dik tar-rikorrenti;

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mill-intimat Dingli fit-18 ta' Mejju, 2006[12];

Rat id-degriet tagħha tat-18 ta' Mejju, 2006, li bih tat lill-partijiet l-oħrajn żmien sat-30 ta' Settembru, 2006, biex, jekk jagħżlu li jagħmlu dan, iressqu kummenti ulterjuri dwar is-sottomissjonijiet magħmulin mill-intimat Dingli, u ħalliet il-kawża għal-lum għas-sentenza;

Rat l-atti kollha tal-kawża u kif ukoll dawk tal-atti tar-rikors numru 134B/90;

Rat li l-ebda waħda mill-partijiet ma ressqet xi osservazzjonijiet oħrajn dwar il-każ saż-żmien lilhom mogħti;

Ikkunsidrat:

Illi r-rikorrenti ressqu din l-azzjoni "kostituzzjonali" billi qegħdin jgħidu li ġarrbu ksur tal-jedd tagħhom li jgawdu ġidhom bla ndħil u li l-ebda persuna m'għandha tiċċaħħad mill-possedimenti tagħha. Dan il-ksur seħħ bis-saħħa ta' sentenza li ngħatat fi Frar tal-1997, u li ċaħħdithom milli jieħdu lura f'idejhom post mikri lill-intimat Dingli;

---

[9] Paġġ. 199 sa 205 tal-proċess
[10] Rik. 14/2004, maqtugħ mill-Bord li Jirregola l-Kera b'sentenza tat-22 ta' Frar, 2006, kif konfermata mill-Qorti tal-Appell (Sede Inferjuri) fl-4 ta' Ottubru, 2006, b'eżitu sfavorevoli għar-rikorrenti
[11] Paġġ. 209 sa 211 tal-proċess
[12] Paġġ. 214 sa 224 tal-proċess

Illi l-fatti ewlenin li jirrigwardaw il-każ juri li r-rikorrenti Maria Muscat, flimkien maż-żewġ uliedha bniet, hija s-sid ta' post li jinsab fi Triq Valletta, l-Imqabba, li huwa mikri lill-intimat Dingli biex jgħix fih. Il-post wirtitu mingħand zijuha qassis[13] (li kienet tgħix miegħu fl-imsemmi post u sa ma miet), wara li kien tħalla b'titolu ta' legat lil kongregazzjoni ta' sorijiet li, madankollu, irrinunzjaw għall-imsemmi legat b'nota mressqa fir-Reġistru tal-Qorti ta' Ġurisdizzjoni Volontarja fid-19 ta' April, 1976[14]. Il-post inkera mill-istess rikorrenti lill-intimat Dingli fl-20 ta' April tal-1976[15], bil-kera ta' ħamsin lira (Lm 50) fis-sena, li, wara sena, għola għal tmenin lira (Lm 80)[16]. L-intimat jiġi żewġ bint oħt ir-rikorrenti[17]. Lejn l-aħħar tas-sena 1980[18], l-intimat Dingli kien applika għal u ntgħażel biex jikseb biċċa art fl-Imqabba stess mingħand il-Knisja b'titolu ta' ċens għal mija u ħamsin (150) sena. L-art bniha u żammha għandu;

Illi fl-1990, ir-rikorrenti u żewġha fetħu kawża quddiem il-Bord li Jirregola l-Kera biex jieħdu l-post lura billi qalu li l-intimat kerrej kellu post ieħor fl-Imqabba stess fejn seta' jgħammar, u wkoll minħabba li l-post riduh għalihom għaliex id-dar fejn jgħixu kienet ta' bosta sidien li riedu jaqsmuh bejniethom. Il-Bord tal-Kera laqa' t-talba tagħhom b'sentenza mogħtija fis-6 ta' Ġunju, 1995[19]. L-intimat appella u l-Qorti tal-Appell (Sede Inferjuri) laqgħet l-appell tiegħu u qalbet is-sentenza tal-Bord, bis-sentenza tal-24 ta' Frar, 1997, li dwarha r-rikorrenti ressqu l-ilment konvenzjonali tagħhom f'din il-kawża. Din il-kawża nfetħet f'Ottubru tal-1997;

Illi l-Qorti tibda l-konsiderazzjonijiet ta' dritt marbutin mal-każ billi tqis qabel kollox li r-rikorrenti nnifisha tgħid li l-ilment tagħha jintrabat mas-sentenza mogħtija mill-Qorti tal-Appell, u kif dik is-sentenza applikat l-artikolu 9(b) tal-Kapitolu 69 tal-Liġijiet ta' Malta. Hija mhix qegħda tgħid li l-imsemmi artikolu jikser xi jedd fundamentali tagħha, u għalhekk m'hijiex qegħda timpunja l-liġi nnifisha;

[13] Dok "MM1", f'paġġ. 41-5 tal-proċess
[14] Dok "MM2", f'paġ. 46 tal-proċess
[15] Xhieda tagħha 6.6.1991, f'paġ. 4 tal-atti tar-Rikors 134B/90RRB
[16] Xhieda tal-intimat Dingli 3.11.2004, f'paġ. 148 tal-proċess
[17] Xhieda tagħha 14.2.2003, f'paġ. 59 talo-proċess
[18] Dok "MM5", f'paġġ. 109-119 tal-proċess
[19] Paġġ. 62-5 tal-atti tar-Rikors 134B/90RRB

Illi qabel ma l-Qorti tgħaddi biex tistħarreġ l-aspetti ġuridiċi rilevanti marbutin mal-każ, ikollha tosserva li ma naqasx li tul id-disa' snin li din il-kawża ilha tistema', il-partijiet iddedikaw ħafna enerġija biex jerġgħu jiġġustifikaw il-qagħda rispettiva tagħhom bħallikieku din il-Qorti kienet qegħda terġa' tisma' mill-ġdid il-mertu tal-kawża mibdija quddiem il-Bord li Jirregola l-Kera. M'hemmx għalfejn jingħad li xogħol din il-Qorti huwa biss dak li tistħarreġ jekk hux minnu li l-jedd tar-rikorrenti għat-tgawdija ta' ħwejjiġha inkiser minħabba s-sentenza mogħtija mill-Qorti tal-Appell (Sede Inferjuri) fi Frar tal-1997. Lil hinn minn hekk, m'għandux jerġa' jinfetaħ il-każ. Il-provi li din il-Qorti sejra tqis iridu jkunu dawk strettament rilevanti mad-determinazzjoni ta' dan il-kweżit speċifiku u fl-ambitu tal-kompetenza ta' din il-Qorti kif issa investita bil-każ;

Illi l-Qorti tgħaddi biex tqis **l-ewwel eċċezzjoni tal-intimat Onorevoli Prim Ministru**. Din tgħid li hu ma kienx messu jiddaħħal fl-azzjoni tar-rikorrenti. Din il-Qorti tqis li l-kwestjoni ta' min hija l-persuna xierqa li għandha titħarrek f'kawża hija ta' siwi daqs kemm hu meħtieġ li tkun xierqa l-persuna li tiftaħ il-kawża. Sakemm ma jkunx jidher li l-eċċezzjoni qegħda titqajjem biss bħala manuvra proċedurali, id-determinazzjoni ta' min għandu jkun fil-kawża hija aspett fundamentali tal-azzjoni li tkun, u dan għaliex kull att ġudizzjarju li jsir minn jew kontra persuna li ma tistax toqgħod f'kawża u li ma tkunx awtorizzata regolarment għal daqshekk, huwa att li ma jiswiex[20];

Illi, kif ingħad mill-Qrati tagħna, l-eċċezzjoni tal-illeġittimita' tal-persuna hija perentorja tal-ġudizzju, għax jekk tintlaqa' l-ġudizzju jaqa' u jispiċċa. Għalhekk dik l-eċċezzjoni tista' titqajjem ukoll f'kull stadju tal-proċess, imqar fil-grad tal-appell[21], u jekk kemm-il darba tintlaqa', iġġib magħha l-ħelsien tal-parti mħarrka milli tibqa' fil-kawża[22];

[20] Art. 787(1) tal-Kap 12
[21] App. Ċiv. **19.7.1997** fil-kawża fl-ismijiet ***Soċjeta' Filarmonika 'La Stella' vs Kummissarju tal-Pulizija*** (Kollez. Vol: **LXXXI.ii.625**)
[22] App. Ċiv. **3.2.1950** fil-kawża fl-ismijiet ***Dacoutros vs Petrococchino et*** (Kollez. Vol: **XXXIV. i. 321**)

Illi l-Qorti tqis li l-kwestjoni ta' min għandu jwieġeb għal xilja ta' ksur ta' jedd fondamentali tintrabat sewwa mal-għamla tal-ksur li jkun u wkoll mal-għamla ta' rimedju li jista' jingħata. Ilu żmien li l-Qrati tagħna għarfu din ir-rejalta' u għalhekk sawru d-distinzjonijiet meħtieġa applikabbli għall-biċċa l-kbira mill-każijiet. Għalhekk, illum il-ġurnata jingħarfu kategoriji differenti ta' persuni li jistgħu jitqiesu bħala leġittimi kuntraditturi f'azzjonijiet kostituzzjonali. Dawn jinqasmu fi tliet kategoriji, jiġifieri (a) dawk li jridu jwieġbu direttament jew indirettament għall-għamil li jikser id-dritt fundamentali ta' persuna, (b) dawk li jridu jagħmlu tajjeb (billi jipprovdu r-rimedju xieraq) għan-nuqqasijiet jew l-egħmejjel li bihom ħaddieħor jikser xi jedd fundamentali ta' xiħadd, u (ċ) dawk il-partijiet kollha li jkunu f'kawża meta kwestjoni ta' xejra kostituzzjonali jew konvenzjonali tqum waqt is-smigħ ta' xi kawża f'qorti[23]. Ma' dawn, u dejjem jekk ikollhom interess fil-kawża, jistgħu jiddaħħlu persuni oħrajn bil-għan li jagħmlu sħiħ il-ġudizzju u jagħmluh rappreżentattiv ta' kull interess involut fil-kwestjoni;

Illi l-imsemmija kategoriji tfasslu mill-frott ta' sensiela ta' deċiżjonijiet li ippruvaw jirregolaw is-sitwazzjoni qabel ma saru l-bidliet fil-liġi proċedurali fl-1995, li kienu maħsuba biex ma jħallux aktar kwestjonijiet ta' xejra preliminari dwar min għandu jidher għall-Gvern, ixekklu l-mixi 'l quddiem tas-smigħ tal-kawżi fil-mertu. Bis-saħħa tal-artikolu 181B tal-imsemmi Kodiċi, ir-regoli iċċaraw kif wieħed għandu jirregola ruħu mhux biss f'kawżi ta' xejra kostituzzjonali;

Illi meta l-ilment kostituzzjonali jew konvenzjonali jirrigwarda l-operat ta' Qorti, il-fehma hija li l-kontradittur leġittimu jkun l-Avukat Ġenerali[24]. Dan jingħad għaliex, jekk wieħed jaqra l-kliem tal-artikolu 181B tal-Kodiċi tal-Proċedura – liema artikolu ma joħloq l-ebda distinzjoni bejn kawżi dwar ksur ta' jeddijiet fundamentali u kawżi ta' xort'oħra – għandu jsib li fejn il-kawża ma tkunx tista' ssir kontra xi wieħed mill-kapijiet tad-dipartiment governattiv

[23] Kost. **7.12.1990** fil-kawża fl-ismijiet ***Abela vs Onor. Prim Ministru et*** (Kollez. Vol: **LXXIV.i.261**); u Kost. **6.8.2001** fil-kawża fl-ismijiet ***Joseph Mary Vella et vs Kummissarju tal-Pulizija et***

[24] Kost. **8.11.2004** fil-kawża fl-ismijiet ***George Xuereb vs Reġistratur tal-Qrati et***

fil-każijiet maħsuba fl-ewwel sub-artikolu, allura l-Gvern huwa rappreżentat mill-Avukat Ġenerali;

Illi fil-fehma ta' din il-Qorti, dan ifisser li l-leġislatur ried li f'kull każ li fih waħda mill-partijiet tkun il-Gvern, dik ir-rappreżentanza tkun prinċipalment f'kap tad-dipartiment u, fejn dan ma japplikax, sussidjarjament fil-persuna tal-Avukat Ġenerali, li dejjem u f'kull każ irid jiġi wkoll notifikat bl-atti ġudizzjarji li jitressqu kontra l-Gvern[25];

Illi għalhekk, l-ewwel eċċezzjoni tal-intimat Prim Ministru tidher mistħoqqa u sejra tintlaqa';

Illi **dwar l-ilment tar-rikorrenti fil-mertu**, diġa' ntwera li dan jikkonsisti fl-allegazzjoni tagħha li, fiċ-ċirkostanzi partikolari tal-każ tagħha, it-tħaddim tal-artikolu 9(b) tal-Kap 69 qiegħed espliċitament jikser il-jeddijiet tagħha taħt l-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni, billi mhux qiegħed jilħaq il-bilanċ meħtieġ li dak l-artikolu jikkontempla. Hija qegħda tirreferi għall-bilanċ bejn l-interessi tagħha bħala sid il-post u l-interess pubbliku li ispira d-dispożizzjoni tal-artikolu 9 tal-Ordinanza;

Illi l-Qorti tistqarr li l-mod kif ir-rikorrenti impostat ir-rikors tagħha m'huwiex wieħed ortodoss għall-aħħar. Dan qiegħed jingħad għaliex fir-rikors promotur tagħha ir-rikorrenti qegħda tgħid li l-ksur tad-dritt li tilminta minnu nħoloq bis-sentenza mogħtija mill-Qorti tal-Appell fl-24 ta' Frar, 1997. Kemm hu hekk, fl-istess rikors ir-rikorrenti tgħid li kienet l-interpretazzjoni li l-Qorti tal-Appell (Sede Inferjuri) ta lill-artikolu 9(b) tal-Kap 69 li jikser id-dritt fundamentali tal-istess rikorrenti;

Illi wieħed kien jistenna li, dwar l-operat ta' xi Qorti, persuna tilminta minn ksur tal-jedd għal smigħ xieraq: iżda li wieħed jallega li, bl-għoti ta' sentenza, Qorti kisret il-jedd ta' persuna mit-tgawdija ta' ħwejjiġha x'aktarx ikun qiegħed iġebbed għall-estremi l-portata tal-jedd innifsu. Meta Qorti tagħti sentenza, hija ma "tiħux" proprjeta' ta' xi ħadd u lanqas "tagħti" dik il-proprjeta' lil ħaddieħor, fis-

[25] Art. 181B(3) tal-Kap 12

sens li xi awtorita' pubblika tieħu dik il-proprjeta' biex tiddisponi minnha hi fl-interess pubbliku. Kulma tagħmel Qorti f'sentenza li hija tagħti huwa li tiddetermina, dwar xi ġid partikolari, il-jeddijiet tar-rispettivi kontendenti dwar dak il-ġid, skond il-liġijiet applikabbli għall-każ. Li wieħed jgħid li, għaliex il-Qorti, f'xi każ partikolari, tkun applikat il-liġi t-tajba b'mod li xi waħda mill-partijiet tispiċċa ma tiħux dak il-ġid f'idejha, ma jista' qatt jitfisser bħala l-ksur tal-jedd ta' dik il-persuna għat-tgawdija ta' ħwejjiġha;

Illi r-rikorrenti tipprova tiċċara l-parametri veri tal-ilment tagħha fis-sottomissjonijiet finali tagħha meta tgħid li huwa minħabba l-mod kif il-Qorti tal-Appell interpretat l-artikolu 9(b) tal-Kap 69 li bih l-intimat Dingli qiegħed jiġi mħolli jikser id-dritt tagħha li tgawdi ħwejjiġha, u dan billi ma ngħatax każ tal-fatt li l-intimat għandu post ieħor fejn imur joqgħod jekk irid. Hija tmur lil hinn kinn hekk u tgħid li l-intimat qiegħed jaġixxi b'mala fidi u l-Qorti (bħala wieħed mill-organi ewlenin tal-Istat), bl-interpretazzjoni li tat għal-liġi applikabbli, qegħda tgħinu jkompli jisħaq il-jedd fundamentali tar-rikorrenti għat-tgawdija ta' ħwejjiġha. F'dan ir-rigward, hija tqis li l-qagħda li nħolqot bis-sentenza tal-Qorti tal-Appell (Sede Inferjuri) hija waħda ta' "*horizontal effect*" fejn l-Istat jew jonqos milli jżomm jew attivament jgħin persuna privata biex tikser xi jedd fondamentali ta' persuna privata oħra;

Illi l-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni jipprovdi li kull persuna għandha dritt għat-tgawdija paċifika tal-possedimenti tagħha. Ħadd m'għandu jiġi ipprivat mill-possedimenti tiegħu ħlief fl-interess pubbliku u bla ħsara tal-kundizzjonijiet provduti mil-liġi u bil-prinċipji ġenerali tal-liġi internazzjonali. Iżda d-dispożizzjonijiet ta' qabel ma għandhom b'ebda mod inaqqsu d-dritt ta' Stat li jwettaq dawk il-liġijiet li jidhrulu xierqa biex jikkontrolla l-użu ta' proprjeta' skond l-interess ġenerali, jew biex jiżgura l-ħlas ta' taxxi jew kontribuzzjonijiet oħra jew pwieni;

Illi fit-tifsira u l-applikazzjoni li ngħatat mill-Qrati dwar l-imsemmija dispożizzjoni bħala parti mil-liġi tagħna, ingħad li din testendi biex tħares it-tgawdija ħielsa mill-persuna

dwar ħwejjiġha (il-possedimenti tagħha) u mhux biss il-ħarsien mit-teħid ta' pussess kif maħsub fl-artikolu 37 tal-Kostituzzjoni. Fil-każ tal-lum, ir-rikorrenti m'hijiex tallega ksur tal-artikolu 37 tal-Kostituzzjoni, imma biss tal-artikolu 1 tal-ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni;

Illi l-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll fih tliet regoli. L-ewwel regola tistabilixxi d-dritt li kull persuna (kemm fiżika u kif ukoll morali) tgawdi ħwejjiġha bil-kwiet. It-tieni regola trid li biex persuna ma titħalliex tgawdi ħwejjiġha bil-kwiet irid ikun hemm interess pubbliku u bla ħsara ta' kundizzjonijiet maħsuba fil-liġi u l-prinċipji ġenerali ta' dritt internazzjonali. It-tielet regola trid li l-ewwel żewġ regoli ma jnaqqsux il-jedd tal-Istat li jwettaq liġijiet li jkunu xierqa biex (a) jikkontrolla l-użu tal-ġid skond l-interess ġenerali, jew (b) biex jiżgura l-ħlas ta' taxxi, kontribuzzjonijiet jew pwieni. B'mod partikolari, fil-ħarsien tal-jedd imsemmi f'dak l-artikolu irid jintwera li jkun inżamm u tħares bilanċ xieraq bejn l-interessi tal-komunita' u dawk tal-individwu li ġidu jkun intlaqat mill-għamil tal-Istat (f'dan il-każ, l-esproprjazzjoni). Dwar it-tifsir xieraq ta' dan l-artikolu, il-Qrati tagħna diġa'[26] taw il-fehmiet meqjusa tagħhom u ħarġu b'sensiela ta' prinċipji li fuqhom għandhom jintiżnu l-jeddijiet tal-individwu fuq naħa u dawk tal-Istat fuq in-naħa l-oħra;

Illi, fuq kollox, l-imsemmija tliet regoli tal-artikolu 1 huma msenslin waħda mal-oħra u għandhom jinftehmu b'qari ma' xulxin[27]. Għalhekk, filwaqt li l-liġijiet li jagħtu s-setgħa lill-Istat li jieħu ġid f'idejh għal għanijiet pubbliċi huma meqjusa bħala meħtieġa f'soċjeta' demokratika, dawn ma jagħtux jedd assolut jew insindakabbli lill-Istat, għaliex tali jedd għandu jitqies bħala eċċezzjoni jew limitazzjoni għall-jedd tal-individwu li jgawdi ħwejġu u ġidu bil-kwiet, u għalhekk l-Istat irid juri kif imiss li l-jedd tiegħu wettqu bil-qies u fil-parametri permessi mil-liġi;

Illi ta' min jgħid li l-imsemmi artikolu jirreferi għall-**interess** pubbliku jew ġenerali, u mhux għas-**skop** pubbliku, u

---

[26] Ara, per eżempju, Kost. **28.12.2001** fil-kawża fl-ismijiet ***Pawlu Cachia vs Avukat Ġenerali et***

[27] ***Sporrong & Lonnroth vs Sweden*** **23.9.1982** (Applik. Nru. 7151/75) par. 61

huwa dan il-kriterju tal-interess li huwa l-qofol u jħoll u jorbot jekk għamil jiksirx dak l-artikolu konvenzjonali[28]. Il-kejl biex jitqies jekk tali interess pubbliku jew ġenerali jinstabx huwa dak li jqis jekk f'għamil partikolari joħroġx il-"*fair balance ... between the demands of the general interest of the community and the requirements of the protection of the individual's fundamental rights. The search for this balance is inherent in the whole of the Convention and is also reflected in the structure of Article 1*"[29];

Illi huwa stabilit li biex indħil fit-tgawdija tal-ġid ta' persuna jkun ġustifikat fl-interess ġenerali, irid jintwera li hemm utilita' konkreta għal dak l-indħil, u mhux sempliċi ipotesi ta' bżonn jew aspirazzjoni[30]. Minbarra dan, l-interess ġenerali jew pubbliku għandu jibqa' jseħħ għaż-żmien kollu tal-indħil fit-tgawdija tal-ġid tal-persuna[31];

Illi huwa mgħallem li, għall-finijiet ta' l-artikolu 1, "*there will be deprivation of property only where all the legal rights of the owner are extinguished by operation of law or by the exercise of a legal power to the same effect. ... In the absence of a formal extinction of the owner's right, the Court has been very cautious about accepting that a* de facto *deprivation of property qualifies as a 'deprivation' for the purposes of Article 1/2.* De facto *takings are generally understood to occur when the authorities interfere substantially with the enjoyment of possessions without formally divesting the owner of his title*."[32] Minbarra dan, huwa aċċettat li s-setgħa tal-Istat li jindaħal biex b'liġi jikkontrolla l-użu tal-ġid taħt l-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll hija setgħa wiesgħa u diskrezzjonali. Dejjem jibqa' l-ħtieġa li jintwera (mill-istess Stat) l-interess ġenerali u l-bilanċ xieraq bejn l-interessi tal-individwu u dak tal-

[28] Kost. **6.10.1999** fil-kawża fl-ismijiet ***Mousu' et vs Direttur tal-Lottu Pubbliku et*** (Kollez. Vol: **LXXXIII.i.246**) (kawża dwar esproprju ta' post biex jintuża bħala banka tal-lottu)
[29] ECHR **23.9.1982** fil-kawża fl-ismijiet ***Sporrong & Lonnroth vs Sweden*** (Applik.Nru. 7151/75), par. 69
[30] Kost. **28.12.2001** fil-kawża fl-ismijiet ***Cachia vs Avukat Ġenerali et*** (Kollez. Vol: **LXXXV.i.615**)
[31] Kost. **10.10.2003** fil-kawża fl-ismijiet ***Francis Beżżina Wettinger et vs Kummissarju tal-Artijiet***
[32] Harris, O'Boyle & Warbrick Law of the European Convention of Human Rights , paġġ. 527-8

komunita', imma l-għadd ta' kontrolli dwar l-użu li jistgħu jinħolqu jinfirex f'bosta oqsma;

Illi minn eżami tal-provi li ħarġu waqt is-smigħ tal-kawża, jirriżulta li, fiż-żmien li kienet miexja l-kawża, l-intimat Dingli kien kiseb art b'ċens fl-Imqabba stess u bena fuqha garaxx u dar. Id-dar kien għamel żmien joqgħod fiha ħu l-intimat. Jidher li, sa ftit żmien qabel ma ngħatat is-sentenza tal-Qorti tal-Appell fi Frar tal-1997, il-post kien tbattal, imma ħu l-intimat kien għadu jżomm iċ-ċavetta tal-post f'idejh. Joħroġ ukoll li mart l-intimat, Olivia Dingli, ilha s-snin tbati minn kundizzjoni mentali mwiegħra li, f'biċċa minnha, tintrabat mal-biżgħa tagħha li hi u żewġha jinħarġu mill-post in kwestjoni[33]. Jirriżulta wkoll li llum il-post li r-rikorrenti għadha trid lura f'idejha għadu mhux abitat minn ħadd;

Illi l-qofol kollu tal-kwestjoni kif tinstilet minn dawn il-fatti hu jekk kemm-il darba dawn il-fatti – jekk kienu magħrufa mill-Qorti qabel l-għoti tas-sentenza – kinux jissarrfu fi ksur tal-jedd tar-rikorrenti għat-tgawdija ta' ġidha. Wara li din il-Qorti qieset l-argumenti mressqa mill-partijiet, hija tasal għall-fehma li dan il-ksur ma jirriżultax. L-element ewlieni li fuqu jinbena l-artikolu 9(b) tal-Kap 69 m'huwiex il-fatt li l-kerrej ikollu dar jew post ieħor fejn imur jgħix jekk kemm-il darba s-sid jieħu lura l-post mikri. L-element ewlieni u li jrid jiġi ippruvat kif imiss mis-sid huwa l-prova min-naħa tiegħu li huwa għandu bżonn il-post mikri għar-raġunijiet maħsuba mil-liġi. Il-fatt li l-inkwilin jista' jkollu post ieħor disponibbli għalih hija biss konsiderazzjoni li titqies għall-kwestjoni tat-tbatija fit-tkeċċija tal-kerrej mill-post, imma hija konsiderazzjoni li wieħed jasal għaliha biss jekk u meta s-sid iseħħlu juri l-bżonn tassew u ġenwinament. Fil-każ tar-rikorrenti, kien sewwasew dan l-element tal-ħtieġa li tieħu l-post lura li ma ikkonvinċiex lill-Qorti tal-Appell. Mela, ma kienx il-każ li l-Qorti, fit-tifsira mogħtija lill-artikolu 9(b), tat ir-riħ fil-qala lill-intimat Dingli biex ikompli jabbuża mill-jeddijiet tar-rikorrenti;

[33] Xhieda ta' Dr.Peter Muscat 23.5.2005, f'paġġ. 163-181 tal-proċess

Illi jista' jkun sintomatiku wkoll il-fatt li, kif ħareġ lejn l-aħħar fażijiet ta' din il-kawża, fl-2004 r-rikorrenti kienet fetħet kawża oħra għar-ripreża quddiem il-Bord li Jirregola l-Kera li, għal darb'oħra, ma marritx kif xtaqet ir-rikorrenti kemm quddiem il-Bord u kif ukoll fi grad tal-appell. Għal darb'oħra, ir-raġuni għat-talba tagħha biex tieħu l-post lura kienet il-bżonn tagħha li tieħu l-post, u, għal darb'oħra, l-organi ġudizzjarji kompetenti sabu li dak il-bżonn ma ntweriex sodisfaċentement. Dan il-fatt jindika li r-rikorrenti reġgħet straħet fuq l-istess dispożizzjoni tal-Ordinanza li dwarha kienet ressqet l-ewwel kawża kontra l-intimat Dingli. Jindika wkoll li, bħal fl-ewwel okkażjoni, il-kwestjoni ewlenija tal-bżonn ma ġietx ippruvata, minkejja li l-intimat intwera li kellu post ieħor disponibbli għalih kieku ried;

Illi, fid-dawl ta' dawn il-konsiderazzjonijiet kollha, joħroġ li ma jistax jingħad li s-sentenza mogħtija mill-Qorti tal-Appell (Sede Inferjuri) fl-24 ta' Frar, 1997, b'xi mod ikkostitwiet nuqqas ta' bilanċ bejn l-interessi tar-rikorrenti, bħala sid il-post, u l-intimat Dingli, bħala l-kerrej, ladarba r-rikorrenti naqset milli twettaq obbligu probatorju li kien jiddependi minnha biss u qabel kollox;

Illi, għalhekk, il-Qorti ma tistax issib li dik is-sentenza tassew ġabet ksur tal-jedd fundamentali tar-rikorrenti għat-tgawdija ta' ħwejjiġha;

Għal dawn ir-raġunijiet, il-Qorti qegħda taqta' u tiddeċiedi l-kawża billi:

Tilqa' l-ewwel eċċezzjoni tal-intimat Onorevoli Prim Ministru u tiddikjara li huwa ma kienx il-kontradittur leġittimu tal-azzjoni attriċi u għalhekk teħilsu milli jibqa' fil-kawża;

Tiċħad it-talba tar-rikorrenti fil-mertu, bl-ispejjeż kontra r-rikorrenti, billi ma ntweriex li l-Qorti tal-Appell (Sede Inferjuri) bis-sentenza tagħha tal-24 ta' Frar, 1997, fil-kawża fl-ismijiet "*Maria mart Michael Muscat et vs Benny Dingli*" (Rik. Nru. 134B/90) kisret il-jedd spettanti lir-

rikorrenti taħt l-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni.

Moqrija

< Sentenza Finali >

--------------------------------TMIEM--------------------------------